

HAMDULLAH HAMDÎ'NİN TUHFETÜ'L-UŞŞÂK'INDA ŞEYHÎ ETKİSİ

Mustafa GÜNEŞ*

Özet: Kütahyalı Şeyhî (Hekim Sinan), Göynüklü Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî'yi derinden etkileyen bir şairdir. Göynüklü Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk mesnevisindeki gazel ve kasideleri, Kütahyalı Şeyhî (Hekim Sinan)'nin Hüsrev ü Şîrîn adlı eserinde yer alan gazel ve kasidelere benzer şekilde (nazire) kaleme aldığı görülür.

Anahtar Kelimeler: *Şeyhî, Hüsrev ü Şîrîn, Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî, Tuhfetü'l-Uşşâk.*

ŞEYHÎ'S INFLUENCE ON HAMDULLAH HAMDÎ'S TUHFETÜ'L-UŞŞÂK

Abstract: Şeyhî (Hekim Sinan) from Kütahya was a poet who deeply influenced Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî from Göynük. It is observed that Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî from Göynük wrote out lyrics and eulogies in his masnavi, Tuhfetü'l-Uşşâk, parallel to the lyrics and eulogies appeared in Şeyhî (Hekim Sinan)'s work Hüsrev ü Şîrîn.

Keywords: *Şeyhî, Hüsrev ü Şîrîn, Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî, Tuhfetü'l-Uşşâk.*

Klasik Türk edebiyatında yaygın bir biçimde kullanılan mesnevîⁱ nazım şeklinin Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçtiği bilinir. Selçuklu ve Osmanlı şairlerinin, yine Fars edebiyatından etkilenecek mesnevî içinde gazel nazım biçimi ile çok değerli şiirler yazdıkları görülür. Hikâyeye yeni bir hava katmak, anlatımda ortaya çıkan yeknesaklığı gidermek ve duygusallığı güçlendirmek amacıyla söylenen gazellerin, söz konusu hikâyenin okuyucu üzerindeki etkisini artırma hususunda önemli bir etken olduğu söylenebilir (Turan-Kütük, 2009: 636).

Klasik Türk şiirinde, mesnevîlerinde gazele hiç yer vermeyen şairlerin yanı sıra, kısa bir mesnevî içinde onlarca gazeli bulunan şairlere de rastlanır. Söz konusu mesnevîlerde (divanlarda yer alan gazellerin yanı sıra), gerilimin arttığı zamanlarda, kahramanların ağzından hâle uygun gazellerin söylendiği görülür. Söz konusu şiirlerde, sevilen veya örnek alınan başka bir şairin manzumesine benzer gazellere rastlamak mümkün olabilmektedir (Turan-Kütük, 2009: 636-649).

Klasik Türk edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen Kütahyalı Şeyhî (Hekim Sinan), Osmanlı sultanı Çelebi Mehmed'in gözlerini tedavi ederek iyi bir hekim olduğunu da ispat eden bir şairdir. Şairlik ve hekimlik başta olmak üzere çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Şeyhî, kendisinden sonra gelen pek çok şaire yol gösterdiği gibi Akşemseddin'in yaş bakımından en küçük oğlu Muhammed Hamdullah Hamdî'yi de etkileyerek onun şiir dünyası üzerinde derin izler bırakan bir şairdir.

Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî, Tuhfetü'l-Uşşâk Mesnevisi'ndeki gazellerin önemli bir kısmını, babasının dostu ve kendisinin şiir vadisindeki hocası Kütahyalı Şeyhî'nin şiirlerine nazireⁱⁱ olarak (hikâyesinin akışı içinde kahramanların konuşmaları) kaleme alır.

Klasik Türk edebiyatında tahkiyeli mesnevîlerde, ahenkte meydana gelebilecek tekdüzeliği gidermek amacıyla, bazen hikâye arasında, kaside ve gazele ilave olarak az da olsa diğer nazım şekilleriyle de şiirlerin kaleme alındığı görülür.

Türk ve Fars edebiyatlarında özellikle Mesnevî nazım şekli ile yazılan uzun şiirlerde konu arasında gazel yazılması konusu ile ilgili olarak yapılan bazı önemli çalışmalar yapılmıştır.ⁱⁱⁱ

Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî'nin, Tuhfetü'l-Uşşâk adlı eserinin ahengini artırmak ve monotonluğu gidermek amacıyla, hikâyenin akışı içinde aralara serpiştirdiği bazı gazel (dört gazel) ve kasidelerini (bir kaside), babası Akşemseddin tarafından takdir edilen Kütahyalı Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'indeki bazı şiirlere özenerek benzer şekilde kaleme aldığı anlaşılır. Söz konusu nazirelerin yanında, Tuhfetü'l-Uşşâk'ta yoğun bir şekilde Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevisinin diğer bazı etkilerinin de olduğu söylenebilir.

Hamsesindeki diğer eserleri de göz önünde bulundurulduğunda, mesnevî içinde ara gazeller yazma konusunda oldukça istekli bir şair olduğu anlaşılan Akşemseddin-zâde Muhammed Hamdullah Hamdî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ında, Kütahyalı Şeyhî'nin şiirlerine nazire olarak kaleme aldığı söz konusu şiirlerini görelim:

Çalışmamızın bundan sonraki kısmında verdiğimiz şiirlerden ilki, örnek alınan Kütahyalı Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn (Faruk Kadri Timurtaş, **Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i İnceleme-Metin**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1980)'inde; ikincisi de Hamdî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk (Mustafa Güneş, **Hamdî ve Tuhfetü'l-Uşşâk'ı**, Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi, Ankara 2014)'ında yer almaktadır.

Şeyhî'nin şiirlerinden sonra verilen referanslar, Faruk Kadri Timurtaş tarafından yayıma hazırlanan **Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i İnceleme-Metin** (İstanbul 1980) eserdeki sayfa numarasını; Hamdî'nin şiirlerinden sonra verilen rakamlar da ilgili çalışmadaki (Mustafa Güneş, **Hamdî ve Tuhfetü'l-Uşşâk'ı**) beyit numaralarını ifade etmektedir.

Kasîde Der Tevhîd^{iv}

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

İy kemâl-i kudretün nefhinde 'âlem bir nefes
V'iy celâl-i 'izzetün bahrinde dünyâ keff ü hes

Satvetünün yiline bin bin Süleymân mürçe
Rahmetünün hânına tâvûs-ı kudsîler mekes

Tâ'at-i kevneyn istignanile bâd-ı havâ
Cennet-i Firdevs didârun ile berk-i heves

Kibriyânun kârbânından haber vermez 'ukûl
İRmez andan cân kulagına meger bank-i ceres

'Akl şem'i nice idrâk itsün envâr-ı celâl
Çünkü yitmiş bin hicâb ardından oldu muktebes

Ma'rifet yolında ol oldum sananlar müntehî
Göre k'önmen zildedür gitdükde altından feres

Şevki yazısında yandılar zülâl-i vasl için
Teşne diller gözlerinden kıldı Ceyhun u Ares

Şeş cihetden sen münezzehsin velî senden tolu
'Arş ü ferş ü fevk ü taht ü sag u sol u pîş ü pes

Bî-niyâz isen ne var lutfun havâsı cezbese
Gösterür cân mürgine dünyâ gülistânın kafes

Hirmenünden k'enbiyâ vü evliyâdür hûşe-çîn
Âdem o merdâne-i gendüm Halîlu'l-lâh 'ades

Ger harîm-i sırruna mahrem degüldür hîç dil
Fazlasından fazlunun mahrûm kalmaz hîç kes

Kime kim sultân-ı dîn dünyâ düninden yol açar
Olmaya telbîs ile iblîs-i nefis ana 'ases

Mücrim ü 'âsîlere dergâhun olmuşdur penâh
Mübtelâ vü bîkese yâdun durur feryâd-res

Zikr-i mecdün olmasa rûh-ı melek olur helâk
Fikr-i hamdün kılmasa nefis-i nefis urmaz nefes

Kesme Şeyhî havf ile ol bahr-i rahmetden recâ
Kim olur bir katresi bin bin cihân cürmine bes

Zât-ı bîçûn gibi çün vasfı yoludur bî-kerân
Hîç kes bulmadı ol sahrâya haddi sözi kes

(s. 4-5)^v

Tevhîd-i Bârî Te'âlâ 'Azze İsmüh

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

İy kitâb-ı şems-i hüsnün pertevinden bir kabes
V'iy kitâb-ı hikmetünden âsumân bir safha bes

Çün sipâsun pâsını mir'at-ı kalbün feth der
Cân niçün nasb itmez ana her nefes kendüyi bes

Kanda kıla şükrünün şehdini gönlüm nahli kim
Hûn-ı fazlun fazlasına rûh-ı kudsîler meges

Kubbe-i mînâ simât-ı lutfuna bir kâsedür
Hirmeninde cûdunun kadri dü 'âlem yek 'ades

Kibriyânun kâfına vâkıf degül sîmürg-ı bâl
Gerçi açar 'azm idüp ol cânibe bâl-ı heves

Kârübân-ı râh-ı 'ışkun virmez ilinden haber
Anlamaz bî-derd olan illâ ki gül-bâng-ı ceres

Vahdetün kânın bulan kılmaya kevineyn(i) mekân
Tûtü-i bâğ-ı behiştî anlamaz kand-i kafes

Lî ma'a'llâh okıyup da'vâ-yı vahdet eyleyen
Mâ'arefnâ menzilin gördi çü bildi pîş ü pes

Nâr-ı kahrın iy niçe 'İsîleri yâd eyleye
Feyz-i lutfun iy niçe yâdı kıla 'İsî-nefes

Vâridât-ı rahmetüne hâyil olmaz 'arş ü ferş
Mevc-i deryâ-yı kaçan keff eyleyiser keff ü hes

Çâh-ı câh-ı dünyevîde habs olan üftâdeye
'İsmetün hablinden özge yok durur feryâd-res

Çüş idecek ceysi nefsin kal'ada kişi kişi
Nicesi zabt eyleye tevfikün olmasa 'ases

Tih-i şevkün içre tihân u tehî dil-teşneye
Yokdur âb-ı vasletünden özge maksûd-ı emes

Pertev-i pervâ-yı şevküne yanan pervâneler
Yaş dökerler şem'-veş mânend-i Ceyhûn (u) Ares

Teşne-i dil **Hamdî**yi kahrın odına yandırma kim
Neyl-i nîl-i rahmetündür ana her dem mültemes

(43-57)^{vi}

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Destân olalı 'âleme didârı âyeti
Nesh oldı hür kıssası cennet hikâyeti

Köynürdi şevki tâbına hüsninün âftâb
İtmese zülfi sâyesi lutf u himâyeti

'İsâ nübüvveti nefesinün nesîmidür
Hızrun kerâmeti suyu hâk-i vilâyeti

Ger zülfi zulmeti dil ü câna dalâl ise
Nûrı cemâlinün dü cihânun hidâyeti

Her satrı hattı sebzesinün gülşen-i hayât
Her harfî hüsnî mushafınun rahmet âyeti

Elfâza var nihâyet ü had yoh cemâline
Kim ide muntehîyle beyân bî-nihâyeti

Şeyhî dürişme zahmet ile şerh itmege
Bir hüsnî kim dinilmeye bin yılda gâyeti

(s. 39)

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Efsâne oldı 'âleme çün hüsn-i âyeti
Efsûn okıdı dillere zülfi hikâyeti

Cân vireyidi hasta gönül bin belâyile
La'li tabîbi itmezise lutf u himâyeti
Zülf-i siyâhı ağına hâlin bek eyleyüp
Sayyâd-ı çeşmi sayd ider ehl-i melâmeti

İrse sabâ ta'accüb idüp baş salar cinân
Benzer ki ana medh ider ol serv-i kâmeti

Nâdân u dîn olan kişi fehm itmesün diyü
Virsi kitâb-ı hüsnine 'ayn-ı sakâmeti

Bir âhımıla saldı beni döst fûrkate
Höş didiler ki bâd koparur kıyâmeti

Öldürdügince gamzesi **Hamdî** bulur hayât
'İşk ehline bes ola bu resme kerâmeti
(155-161)

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Dil ü cân ol leb-i mercâna teşne
Sanasın kuru tendür cânâ teşne

Karardı bagrum ol hasretde sankim
Sararmış sebzedür bârâna teşne

Esirge cân virür iy Hızır-ı sırâb
Sikender çeşme-i hayvâna teşne

Zülâle dehr mâl-â-mâl olursa
Gözinden sanmagıl kim kana teşne

Lebün 'ışkına cân hûn-ı dil içer
Revâdur çün kim oldu kana teşne

Sevâb oldu bana la'lün şarâbı
Sudan nice bir oda yana teşne

Bu hasretten gözüüm yaşında gönlüm
Sanasın garkadur 'ummâna teşne
(s. 115)

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Nice bir yana bu hicrâna teşne
Demidür kim zülâle kana teşne

Gönül ola la'l-i dür-efşâna teşne
Kı tûtûdür nebâtistâne teşne

Em umar lebleründen hasta gönlüm
Olur derd ehli çün dermâna teşne

Gözüm yaşın dilerse tan mı zülfün
Kı ef'iler olur nîsâna teşne

Revâ mıdır revân olup revânı
Beyâbân-ı belâda yana teşne
(738-744)

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün^{vii}

'Aceb midür güzer kılsa nazar firdevs-i a'lâdan
Kı oldu cân gözi rûşen bugün nûr-ı tecellâdan

Çü dîdârundan irmişdür başuma sâye-i devlet
Köyünsem şevki tâbında gerekmez gölge Tübâdan

Nice tâkat götürmüşdür bu envâr-ı tecellîye
Meger kim berk imiş yâ-Rab gönüller Tûr-ı Mûsâdan

Denîyyü' n-nefs olam virsem cihân hâk-i pâyunı
Bilür dâna ki yigdür dōst mülki dîn ü dünyâdan

Zihî dem k'irenün 'ömri Hızır-veş câvidân oldı
Hemîn bir lahzedür dirler dirilen nefh-i 'İsâdan

Getür sâkî mey-i bâkî fenâ olmazdan önbîr dem
Budur cennetde de hâsıl salâh u zühd ü takvâdan

Şikeste gönlüme turren virürse kûşe kaşunda
Bu fethi yig görür gönlüm şerefde tâk-ı kistrâdan

(s. 110)

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Sun ey sâkî mey-i bâkî yine câm-ı tecellâdan
Anun bir cür'ası yigdür bana bin zühd ü takvâdan

Ben ol zerk ehline 'âkem ki zühdin 'arz idüp halka
Keser yinini vü kesmez elini meyl-i dünyâdan

Zihî lutf ehli dil-ber kim bu vîrân gönlüme her dem
Tesellîler 'ayân eyler temâşâ-yı tecellâdan

Şehâ 'ışkun koyup nefsi hevâsın isteyen senden
Niyâzında piyâz ister usanup menn [ü] selvâdan

Belâ-yı 'ışk ile ol kim 'ukûbetler geçürmüşdür
Ne korhu ana ey **Hamdî** 'ikâb-ı dâr-ı 'ukbâdan^{viii}

Sonuç

Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdî'nin Dîvan (bir gazel) ve Tuhfetü'l-Uşşâk adlı mesnevisinde (iki gazel), Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inde yer alan bir kaside (tevhit nazım türü ile) ve üç gazele (toplam otuz altı beyit), aynı vezin, kafiye ve redif ile yine bir kaside ve üç gazel (dört nazirede toplam otuz üç beyit) olmak üzere dört benzer şiir (nazire) yazdığı görülür.

Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk adlı mesnevisinde, başkahramanların (Hoca-zâde-Âşık ve Duhter-Sevgili) aşk üzerine karşılıklı söyleşileri, şair tarafından gazel nazım şekli dile getirilmiştir.

Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk adlı mesnevisinde konu gereği hikâye arasına serpiştirdiği söz konusu gazelleri, Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'indeki aynı nazım şekli ile kaleme alınan şiirlere nazire olarak yazdığı söylenebilir.

Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk'ında bulunan söz konusu ara gazellerin, Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inde bulunan aynı bağlamdaki manzumelerle anlam ve üslup bakımından benzerlik gösterdikleri anlaşılır.

Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'indeki gazel ve kasidelerin, Anadolu'da ilk önemli hamse sahibi bir şair olarak kabul edilen ve babası Akşemseddin tarafından daha dünyaya gelmeden *benim şair oğlum* diye sevilen Göynüklü Akşemseddin-zâde Hamdullah Hamdî'nin şiir dünyası ve özellikle Tuhfetü'l-Uşşâk'ında üzerindeki şekil ve muhteva yönüyle etkileri (Allah'ın kemal, celal, kudret, izzet ve hikmetinin ele alındığı aşağıdaki iki beyitte de görüldüğü gibi) açık bir şekilde kendini gösterir.^{ix}

İy kemâl-i kudretün nefhinde 'âlem bir nefes
V'iy celâl-i 'izzetün bahrinde dünyâ keff ü hes
(Şeyhî)

İy kitâb-ı şems-i hüsnün pertevinden bir kabes
V'iy kitâb-ı hikmetünden âsumân bir safha bes
(Hamdî)

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız söz konusu etkinin, Klasik Türk şiirinde nazire geleneği hakkında fikir vermesi ve Şeyhî'nin Anadolu sahasındaki etki alanını göstermesi açısından da oldukça önemli ve anlamlı olduğu söylenebilir.

Ayrıca Şeyhî'nin, *mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün* vezni ile kaleme aldığı aşağıdaki iki örnek beytinin, Hamdî tarafından bir kelime (olındı: bilindi) değişikliği ile aynen tekrar edilmiş olması, söz sonusu etkinin derece ve boyutlarını göstermesi açısından oldukça anlamlıdır.

Hudâyâ çünkü düzdün kâ'inâtı
Bize kulluga yazdun bir berâtı

Olındı gerçi yokdur istitâ'at
Kusûr u 'aczele ol hükme itâ'at
(s. 13, Şeyhî)

Hudâyâ çünkü dizdün kâ'inâtı
Bize kulluguna yaz bir berâtı

Bilindi çünkü yokdur istitâ'at
Kusûr u 'aczele hükme itâ'at
(vk. 2 b)^x
(Hamdî)

KAYNAKLAR

- AKŞEMSEDDİN-ZÂDE HAMDULLAH HAMDÎ, *Tuhfetü'l-Uşşâk British Library* (Or. Nu. 7115) ve *Medine Kral Addülaziz Kütüphanesi* (Arif Hikmet Bey Bölümü) *Nüshaları*.
- AKTAN, Bilal-GÜNEŞ, Mustafa, Menâkıb-ı Akşemseddin, H Yayınları İstanbul 2011.
- AL-SHAMAN, Mes'ad S., *Hamdullah Hamdî'nin Tuhfetü'l-Uşşâk Adlı Mesnevisi*, Türklük Bilgisi Araştırmaları, Journal of Turkish Studies (JTS) Fahir İz Armağanı II, Volume XV. Cambridge 1991.
- DANKOFF, Robert, *The Lyric in The Romance: The Use of The Ghazals in Persian and Turkish Masnavis*, Journal of Near Eastern Studies, Vol. 43, January 1984.
- GÜNEŞ, Mustafa, Hamdî ve Tuhfetü'l-Uşşâk'ı, Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi, Ankara 2014.
- , "Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi Üzerine", Türk Yurdu, Yıl 103, Sayı 321, Ankara (Mayıs) 2014.
- KARTAL, Ahmet, Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2013.
- KÖKSAL, M. Fatih, Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i İnceleme-Metin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1980.
- TORUN, Hilal, "Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire Adlı Eser Üzerine Değerlendirme", <http://www.turkislamedebiyati.com>
- TURAN, Lokman-KÜTÜK, Rifat, "Türk Mesnevi Geleneğinde Gazel Kullanımı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7 Fall 2009*.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre, Hamdullah Hamdî ve Dîvânı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

* Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mgunes74@gmail.com

¹ Yapılan yeni bilimsel çalışma ve araştırmalar, Türk şiirinin temellerinin, *aa bb cc* kafiye düzeniyle eski Türk dilinin önemli bir dönemi olan Uygur döneminde atıldığını gösterir. İslami dönem öncesinde Uygur evresinde *aa bb cc* kafiye düzeniyle yazılan şiirlerin, Arap edebiyatından alınan mesnevi nazım şekli ile yakın benzerlik gösterdiği anlaşılır. Bunun için Türk milleti, İslami dönemde hiç yabancılık çekmeden mesnevi nazım şeklini kullanmış ve hatta bu nazım biçimini zaman içinde daha da geliştirerek dünya çapında eserler üretebilmiştir. Başka bir ifade ile İslami dönem Türk edebiyatında mesnevi formu, Fars mesnevilerinin yanında Uygur dönemi Türk şiiri ile Arap şiirinden de etkilenecek yoluna devam eder. Türk milleti, İslam'ın kabulünü takip eden ilk dönemlerden itibaren Araplarla içli dışlı olmuş ve birlikte yaşayarak bazı değerlerini onlarla paylaşmıştır. Türklerin, Abbasi edebiyatının oluşmasına da önemli katkılar sağladıkları bilinir. Bunun yanında Türk milleti, kendi edebî geleneğinde eski dönemlerden beri zaten var olan mesnevi formunu, Arap ve Fars edebiyatında görünce hiç yadırgamadan kullanmaya başlamış ve bu alanda eşine az rastlanan mesneviler üretebilmiştir. Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsça şiir söyleyen Türk şairleri, hiç zorluk çekmeden yeni hâle adapte olmuş ve mesnevi nazım şekliyle Türkçenin yanında Arap ve Fars diliyle de çeşitli eserler kaleme alarak bu nazım şeklinin gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır. Fars edebiyatında ilk mesneviyi Fırdevsî'nin yazdığı bilinir. Fırdevsî'nin eserini şekil, vezin, tertip ve muhteva bakımından mükemmel hâle getiren Türk asıllı şair Genceli Nizâmî'dir. Daha sonra Hindistanlı Türk Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin Hindistan coğrafyasında kaleme aldığı mesnevileriyle bu nazım şekline önemli yenilik ve katkılar sağladığı bilinir. Ayrıca bu iki şair; Türk, Fars ve Hind asıllı şairler üzerinde etkili olmuş, eserleri pek çok şair tarafından örnek alınmıştır. Hatta Nizâmî'nin mesnevilerinde konulara göre seçtiği vezinler bile takipçisi şairler tarafından hüsn-i kabul görmüştür (Güneş, 2014: 80). Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Kartal, *Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2013.

ⁱⁱ Klasik Türk şiirinin ilk dönemlerinde örnekleri görülen ve daha sonraki dönemlerde gelişerek varlığını devam ettiren *nazire* kelime anlamı, *bir iş oluş veya filin benzerini, mislini ve karşılığını meydana getirmektir*. Edebî bir kavram olarak *nazire*, *bir şairin şiirine, başka bir şair tarafından aynı vezin ve kafiye yazılan şiir* şeklinde tanımlanır. Klasik Türk edebiyatında nazireler (zaman zaman farklı nazım şekilleri ile kaleme alınsa da), genellikle gazel nazım şekliyle

yazılmışlardır. Mesnevi nazım şeklindeki şiirler, gazelden sonra, en çok tanzir edilen örnekler arasında yerini alır. Sayıları az olmakla birlikte kaside ve musammatların da tanzir edildiği bilinir. Bir eserin tamamına (divan ve sözlük gibi eserler) bile nazireler yazıldığı görülür. Klasik Türk edebiyatında nazire yazıcılığı gibi nazireleri bir araya getiren mecmualar da bir gelenek hâline gelmiştir. Söz konusu nazire mecmuaları, Klasik Türk edebiyatı tarihine ışık tutan önemli kaynaklar arasında yer alır. Fatih Köksal tarafından hazırlanan **Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire** (Akçağ Yayınları, Ankara 2000) adlı eser, nazire, nazirecilik ve nazire mecmualarıyla ilgili olarak okur ve araştırmacılara derli toplu, yeni ve önemli bilgiler sunmaktadır (Torun).

- ⁱⁱⁱ Söz konusu çalışmaların en önemlilerinden birisi, Robert Dankoff'a ait olanıdır (*The Lyric in The Romance: The Use of The Ghazals in Persian and Turkish Masnavis*, **Journal of Near Eastern Studies**, Vol. 43, January 1984).
- ^{iv} *Menâkıb-ı Akşemseddin* adlı eserde, Şeyhî divanında yer alan ve kaside nazım şekli ile *Kasîde Der Tevhîd* başlığı altında kaleme alınan bu şiirle ilgili olarak bazı kaynaklarda şu menkıbe anlatılır: Fatih Sultan Mehmed'in hocası ve İstanbul'un manevî fatihi olan Akşemseddin, talebeleriyle birlikte halvette murakabe (kötülüklerden arınmak için nefis muhasebesi yapma) ve müşahede (daima Allah huzurunda olmanın suuru içinde bulunma ve O'nun emirlerini yerine getirmekten başka bir amacı olmama) hâli sırasında iken birden *Aferin Germiyân Türkü!* Deyivermiş. Dervişlerden biri, *Aferin Germiyân Türkü* sözünün ne anlama geldiğini hocası Akşemseddin'e sormuş. Akşemseddin, bu sözü ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmış: *Manevî yolculuk sırasında dördüncü kat gökte meleklerin, Şeyhî'nin, İy kemâl-i kudretün nefhinde âlem bir nefes / V'ey celâl-i izzetün bahrinde dünya keff ü hes: Ey sonsuz kudretinin soluğunda bütün âlemin bir nefes ve ey gücünün büyüklüğü denizinde dünyanın sadece bir çerçöp olduğu (Yüce Allah!)* matlalı bir şiirini okuduklarını gördüm. Melekler: *Kütahya şehrinde Şeyhî adlı büyük bir şair vardır. Ona ait olan bu şiir, Allah tarafından çok hoş karşılandı. Biz bu şiiri okuma emri verildiği için onu okuyoruz* demişler. Ulûhiyetin varlık âlemindeki tecellilerinin ele alındığı söz konusu şiirlerde, insanoğlunun aklıyla tam olarak Allah'ı anlamayacağı düşüncesinin dile getirildiği görülür (Enisi, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu. 4666, 106 b–107 a; Bilal Aktan-Mustafa Güneş, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, H Yayınları, İstanbul 2011, s. 84–85).
- ^v Şeyhî'nin şiirlerinden sonra verilen rakamlar, Faruk Kadri Timurtaş tarafından yayıma hazırlanan **Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i İnceleme-Metin** adlı eserin (Edebiyat Fakültesi Basımevi İstanbul 1980) *Şeyhî-i Germiyânî Kıssa-ı Hüsrev ü Şîrîn* kısmındaki sayfa numarasını göstermektedir.
- ^{vi} Hamdî'nin şiirlerinden sonra verdiğimiz rakamlar, tarafımızdan yayıma hazırlanan **Hamdî ve Tuhfetü'l-Uşşâk'ı** (Bizim Büro Basımevi Ankara 2014) adlı eserin metin kısmındaki beyit numaralarını ifade etmektedir.
- ^{vii} Hamdullah Hamdî *Dîvânı*'nda (bu şiirden sonra verilen örnekten de anlaşılacağı gibi) Şeyhî'nin bazı gazellerine nazireler bulunmaktadır.
- ^{viii} Ali Emre Özyıldırım, **Hamdullah Hamdî ve Dîvânı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 191.
- ^{ix} Bu konuda daha geniş bilgi edinmek için bkz. Mustafa Güneş, **Hamdî ve Tuhfetü'l-Uşşâk'ı**, Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi, Ankara 2014.
- ^x Hamdî'nin *Tuhfetü'l-Uşşâk'ı*'nın Biritanya Kitaplığı (Or. Nu. 7115) nüshasında yer alan bu beyitlerin (gazel-kaside nazım şekli ile), Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'indeki Münacaattan aynen alınarak metne dâhil edildiği anlaşılmaktadır.

Bu sayfa bilerek boş bırakılmıştır
This page [is] intentionally left blank